

Aronson indleder sin bog med at henvise til Herbert Tingstens teori om, at demokrati kan ses som en overideologi, som både socialister, liberalister og konservative kan enes om. De forskellige ideologier kan enes om, *hvordan* man skal træffes politiske beslutninger (formen), men ikke om, *hvad* man skal beslutte (indholdet). Aronson antyder indledningsvis, at Tingstens tese hviler på liberalismens grundlæggende anskuelse, og at den socialistiske og konservative tilslutning til den demokratiske overideologi bunder i helt andre anskuelse og altså ikke er udtryk for nogen fælles ideologi. Afslutningsvis vender han tilbage til dette tema og fremhæver, at tre af de fire højreledere, der var positive over for demokratiet, afviste den tingstenske sondring mellem form og indhold. Ideologisk er det konservative samfundssyn et ganske andet end det liberalistiske. Samfundet ses ikke som sammensat af enkeltindivider, men som et historisk fremvokset fællesskab. Mennesket ses ikke som rationelt og egoistisk, men som skrøbeligt og med behov for sikkerhed. Aronson mener derfor, at det er svært at tale om en fælles ideologi.

Selv om Aronson har fat i noget centralt i denne kritik af Tingsten, er det et spørgsmål, om han får det væsentligste frem. Han kan have ret i den terminologiske og begrebsmæssige, idet demokratiet er ikke en *overideologi*, der omfatter fælles anskuelse om samfundet og mennesket – men har Tingsten nogensinde hævdet det? Mere væsentligt er det nok, at konservatismen har måttet udvande centrale dele af sin ideologi for blot at kunne acceptere de demokratiske former, der hviler på en lighedspræmis, som strider med den konservative tro på det sunde i ulighed, hierarki og forskelle mellem mennesker; et flertalsprincip, som muliggør ganske pludselige og omfattende brud med overleverede traditioner og institutioner; og individuelle rettigheder, som på ingen måde udspringer af de kollektiver (familien, kirke og nationen), som det konservative samfundssyn hviler på.

Noget andet er så, at også demokratiet er blevet ganske voldsomt ændret (og udvandet) for at kunne blive forenet med liberalismen og for at muliggøre den tværideologiske enighed om de demokratiske former. Her kunne Aronson været kommet videre ved at diskutere i forhold til for eksempel C. B. Macpherson, David Held og Benjamin Barber i stedet for i forhold til de svenske forlæg.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab

Christopher Bo Bramsen, *Sydafrika. Kamp eller dialog?* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1989, 351 s.

Det er en oplagt god idé at udgive en bog om Sydafrika-problemstillingen set fra en dansk synsvinkel. Netop nu, hvor Sydafrika er inde i en dynamisk udvikling, er der behov for en publikation, som placerer spørgsmålet i et længere perspektiv og en bredere sammenhæng. Danmark har som bekendt spillet en meget aktiv rolle i kampen mod apartheid, men der eksisterer ikke på dansk en samlet aktuel fremstilling af problematikens forskellige facetter.

Aronson indleder sin bog med at henvise til Herbert Tingstens teori om, at demokrati kan ses som en overideologi, som både socialister, liberalister og konservative kan enes om. De forskellige ideologier kan enes om, *hvordan* man skal træffes politiske beslutninger (formen), men ikke om, *hvad* man skal beslutte (indholdet). Aronson antyder indledningsvis, at Tingstens tese hviler på liberalismens grundlæggende anskuelser, og at den socialistiske og konservative tilslutning til den demokratiske overideologi bunder i helt andre anskuelser og altså ikke er udtryk for nogen fælles ideologi. Afslutningsvis vender han tilbage til dette tema og fremhæver, at tre af de fire højreledere, der var positive over for demokratiet, afviste den tingstenske sondring mellem form og indhold. Ideologisk er det konservative samfundssyn et ganske andet end det liberalistiske. Samfundet ses ikke som sammensat af enkeltindivider, men som et historisk fremvokset fællesskab. Mennesket ses ikke som rationelt og egoistisk, men som skrøbeligt og med behov for sikkerhed. Aronson mener derfor, at det er svært at tale om en fælles ideologi.

Selv om Aronson har fat i noget centralt i denne kritik af Tingsten, er det et spørgsmål, om han får det væsentligste frem. Han kan have ret i det terminologiske og begrebsmæssige, idet demokratiet er ikke en *overideologi*, der omfatter fælles anskuelser om samfundet og mennesket – men har Tingsten nogensinde hævdet det? Mere væsentligt er det nok, at konservatismen har måttet udvande centrale dele af sin ideologi for blot at kunne acceptere de demokratiske former, der hviler på en lighedspræmis, som strider med den konservative tro på det sunde i ulighed, hierarki og forskelle mellem mennesker; et flertalsprincip, som muliggør ganske pludselige og omfattende brud med overleverede traditioner og institutioner; og individuelle rettigheder, som på ingen måde udspringer af de kollektiver (familien, kirke og nationen), som det konservative samfundssyn hviler på.

Noget andet er så, at også demokratiet er blevet ganske voldsomt ændret (og udvandet) for at kunne blive forenet med liberalismen og for at muliggøre den tværideologiske enighed om de demokratiske former. Her kunne Aronson været kommet videre ved at diskutere i forhold til for eksempel C. B. Macpherson, David Held og Benjamin Barber i stedet for i forhold til de svenske forlæg.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab

Christopher Bo Bramsen, *Sydafrika. Kamp eller dialog?* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1989, 351 s.

Det er en oplagt god idé at udgive en bog om Sydafrika-problemstillingen set fra en dansk synsvinkel. Netop nu, hvor Sydafrika er inde i en dynamisk udvikling, er der behov for en publikation, som placerer spørgsmålet i et længere perspektiv og en bredere sammenhæng. Danmark har som bekendt spillet en meget aktiv rolle i kampen mod apartheid, men der eksisterer ikke på dansk en samlet aktuel fremstilling af problematikens forskellige facetter.

Det er forfatterens ambition at give et bredt publikum den baggrundsviden, der er en forudsætning for at kunne tage stilling til de mange spørgsmål, man stilles overfor i forhold til Sydafrika. Det er i den ånd, bogen er læst, og lad det være sagt straks: Den indfrier til fulde forventningerne. *Sydafrika. Kamp eller dialog?* er populær, skrevet i et klart og levende sprog, og den er indbydende med mange oversigter, kort, glimrende fotoillustrationer og et begrænset noteapparat.

Bogen falder i fire dele: den historiske arv, forholdet til nabostaterne, de internationale reaktioner på Sydafrikas politik og Sydafrika i 1990'erne. Den er tematiseret omkring begreberne kamp og dialog. For oppositionen i Sydafrika, for Sydafrikas nabolande og for de øvrige lande i verden rejser spørgsmålet sig: Hvorledes skal apartheid-systemet ændres? Skal hårdt sættes mod hårdt, med væbnet kamp, internationale sanktioner og total isolation af landet? Eller skal man snarere søge at påvirke udviklingen gennem en dialog med den sydafrikanske regering?

I den første del af bogen får læseren et historisk rids af udviklingen fra de første kontakter mellem de tilrejsende europæere og de indfødte afrikanere for 500 år siden og frem til i dag. Denne del, der udgør næsten halvdelen af bogen, er yderst informativ, og det undertiden tunge stof er gjort spændende.

Men netop fordi bogen søger at dække hele feltet, er det vel uundgåeligt, at læseren her og der bliver ladt i stikken. Det gælder for eksempel i kapitlet om aktørerne i Sydafrika i dag. Her nævnes det blot, at det sydafrikanske kommunistparti har været nært tilknyttet ANC, selv om forholdet mellem partiet og bevægelsen er betydningsfuldt. Det var ledende kommunister, der i sin tid var med til at presse igennem, at ANC skulle stå åbent også for hvide. Og selv om det er vanskeligt at danne sig et klart billede, er formentlig over halvdelen af ANC-toppen i dag partimedlemmer. Derfor er det også relevant, at kommunistpartiet har lagt sig på Gorbatsjovs linje og indtaget en moderat holdning, for eksempel i spørgsmålet om nationaliseringer.

De militante muslimer, som spiller en vigtig rolle i townshipsene, omtales slet ikke i bogen. Og en indflydelsesrig faktor som det private erhvervsliv i Sydafrika nævnes kun sporadisk. Det er ellers interessant, at en række ledende erhvervsfolk har haft kontakter med repræsentanter for ANC og har slået til lyd for en forhandlingsløsning med sigte på afskaffelse af apartheid.

Bramsen overdimensionerer formentlig uenigheden mellem befrielsesbevægelserne indbyrdes. I den aktuelle situation er der vel snarere grund til at fremhæve dels sammenholdet inden for ANC, dels denne organisations ledende rolle i oppositionen. Men hvis forhandlingerne mellem ANC og regeringen bryder sammen, er det sandsynligt, at Pan-Africanist Congress (PAC) vil få vind i sejlene, særlig blandt de unge radikale i townshipsene.

I forlængelse af skildringen af splittelsen i oppositionen hævder Bramsen, at denne har »gjort det vanskeligt for udlandet at give politisk støtte og økonomisk bistand til det sorte flertal i Sydafrika, idet de mange organisationer og fraktioner gør det vanskeligt at kanalisere en sådan bistand«. Dette er næppe korrekt, og i hvert fald ikke tilfældet for Danmarks vedkommende. Vi har foruden diverse FN-organisationer tre hovedmodtagere: ANC, Det sydafrikanske Kirkeråd og de uaf-

hængige fagforeninger, som hver for sig er magtfulde oppositionsgrupper, der spiller en vigtig rolle i frihedskampen i Sydafrika. Derimod har regeringen i Pretoria skabt problemer for kanaliseringen af bistanden.

I bogens anden del gennemgås Sydafrikas forhold til nabolandene med særlig vægt på Namibias frigørelsesproces. I beskrivelsen af denne proces undervurderer Bramsen betydningen af slaget ved Cuito Cuanavale i 1988, hvor sydafrikanske styrker og UNITA led nederlag til angolanske og cubanske tropper. Vist er den amerikanske mægling, en ny sovjetisk politik i forhold til det sydlige Afrika og den belastning, krigen kom til at udgøre for Sydafrika, økonomisk og menneskeligt, vigtige faktorer. Men nederlaget ved Cuito Cuanavale var forudsætningen for, at Chester Crockers mæglingsbestrebelse kunne bære frugt. Det sendte chokbølger gennem det sydafrikanske etablissement, at hæren, der var blevet anset for uovervindelig, kunne lide nederlag i kamp med styrker fra 3. verdensland. Og det betød, at det politiske ansvar i Sydafrika for landets forhold til nabostaterne gled fra militæret til diplomatiet, til Pik Botha og hans effektive ministerium.

Når man som anmelderen har boet to et halvt år i Zimbabwe, læser man afsnittet herom med særlig interesse, og man savner i bogen en nærmere vurdering af dette lands rolle. Ikke blot fordi der er tale om den økonomisk stærkeste stat i det sydlige Afrika, når bortses fra Sydafrika, men også fordi Zimbabwe af apartheid-modstandere, blandt andre Nelson Mandela, er blevet fremhævet som et eksempel til efterfølgelse for Sydafrika. Således er præsident Mugabes såkaldte forsøgnspolitik i forhold til det hvide mindretal (100.000 ud af en befolkning på 10 mio.) en succeshistorie, og de hvide spiller fortsat en nøglerolle i Zimbabwes økonomi. Det er ikke noget tilfælde, at denne udvikling er blevet forbigået i tavshed af de sydafrikanske medier.

I bogens tredje del redegør Bramsen for det internationale reaktionsmønster over for Sydafrika: Sanktioner samt humanitær bistand til apartheid-politikens ofre og økonomisk støtte til de øvrige lande i det sydlige Afrika. Der er lagt særlig vægt på beskrivelsen af den danske Sydafrika-politik og holdningerne i de enkelte politiske partier i Danmark.

Bramsen bruger ikke de store ord, men man sidder tilbage med et indtryk af, at den omfattende boykotpolitik, Danmark udformede 1985-86, ikke altid var lige gennemtænkt. Således undtog den danske sanktionslovgivning – i modsætning til den svenske og norske – ikke presse- og informationsstof fra handelsboykotten mod Sydafrika. Konsekvensen var, at det i Danmark blev vanskeligt at få adgang til sydafrikanske bøger og publikationer, også selv om de var udgivet af apartheid-modstandere. Et andet eksempel er, at den danske udenrigstjeneste – igen i modsætning til, hvad der har været tilfældet i Sverige og Norge – ikke siden 1985 har udsendt diplomater til Sydafrika. Udsendte diplomater havde ellers i disse meget vigtige år af landets historie haft mulighed for at indberette om den politiske og økonomiske udvikling, præsentere danske synspunkter over for de sydafrikanske myndigheder samt bistå oppositionen og beskytte apartheid-modstandere ved at møde op til demonstrationer, overvære retssager, mv. Dagbladet Politikens chefredaktør, Herbert Pundik, har givet sanktionspolitikken følgende

ord med på vejen: »Der er brug for en blandet værktøjskasse, ikke en grovhammer«. I øvrigt vedtog Folketinget i 1989, at presse- og informationsstof skulle være undtaget fra lovens generelle forbud mod samhandel, og det er besluttet at oprette en dansk ambassade i Sydafrika i år.

Bogens sidste del om Sydafrika i 1990'erne er yderst kortfattet og er nu i en vis udstrækning overhalet af begivenhederne. I det hele taget slår det én ved læsningen af bogen, *hvor* stærkt udviklingen i Sydafrika er gået det sidste års tid. Bramsen slutter afsnittet om Nelson Mandela med at konstatere, at dennes løsladelse ikke synes umiddelbart forestående.

Bramsen nævner i forordet, at man som embedsmand i Udenrigsministeriet – Bramsen var kontorchef i ministeriet, da han skrev bogen – er undergivet visse regler om, hvad man kan skrive, når man behandler emner af udenrigspolitisk karakter. Det kan konstateres, at forfatteren helt klart bevæger sig på den sikre side af strengen, og man kunne måske savne, at Bramsen i højere grad gav sin personlige vurdering af de oplysninger, der fremlægges. Formuleringerne er generelt meget forsigtige. Et eksempel herpå er det, når Bramsen om »bantu«-undervisningssystemet skriver, at det »generelt blev betragtet som langt ringere end den uddannelse, andre sydafrikanere fik«. Uddannelsen *er* langt ringere, og det kan der ikke være to meninger om. Det er også en svaghed ved bogen, at det ofte overlades til læseren at sætte de fremlagte oplysninger ind i den større sammenhæng.

Tilbage står, at *Sydafrika, Kamp eller dialog?* er en lettilgængelig og levende fremstilling af Sydafrika-problemstillingen, der varmt kan anbefales enhver, som interesserer sig for Sydafrika og dansk Sydafrika-politik.

Erik Boel
Udenrigsministeriet

Steen Brock & Poul Pedersen (red.), *Dømmekraft. Objektivitet, subjektivitet og videnskab*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 1989, 216 s., kr. 168,00.

Som undertitlen gør det klart, er det helt centrale videnskabsteoretiske emner, der behandles i denne bog. Den bygger på et tværvideenskabeligt seminar, og bidragene vidner om, at emnerne blev belyst fra mange sider. Drude Dahlerup giver en lang og interessant redegørelse for aspekter af kvindeforskningen. Henrik Poulsen beskriver subjekt-objektforholdet specielt i dyrs erkendelse. Der er bidrag fra miljøvidenskaben (Finn Arler), fra nationaløkonomien (Erik Klippenborg-Madsen) og historievitenskaben (Jens Chr. Manniche), fra filosofien (Steen Brock) og, ikke overraskende, hele tre, der beskæftiger sig med studiet af fremmede kulturer (Torben K. Jensen/Iben Nathan, Ole Høiris og Poul Pedersen). Hertil kommer to bidrag – der før mig at se er bogens kernestykker – om værdiproblematikken i den politiske videnskab (Jørn Loftager og Jørgen J. Poulsen). Hvad der på denne måde vindes i bredde, tabes naturligt nok om ikke i dybde, så dog i koncentration. Selv om forlagets foromtale – heldigvis – er rigeligt »subjek-